

ANN-KARINA HENRIKSEN OG
MARIE ROSENKRANTZ LINDEGAARD

AT LEVE MED VOLD

Om seksualitet og vold blandt unge i Cape Town

Man skal ikke opholde sig ret længe i Cape Town, før man mærker voldens tilstedeværelse, også selvom man ikke direkte bliver udsat for den. Kvinder såvel som mænd, sorte og hvide, rige og fattige lever dagligt med volden, som de forsøger at håndtere og undgå ved hjælp af im- og eksplicitte strategier. Én strategi kan være at benægte, at volden er så udbredt, som den er.¹ „Jeg håber, at I tager tilbage til Europa og fortæller, at det der med vold egentlig ikke er så slemt her i Sydafrika,“ siger en midaldrende kvinde. Hun forsøger at mane volden i jorden ved at benægte den.

Volden synes at påvirke kvinders og mænds hverdag forskelligt. Kvinder taler mere om vold end mænd, og de synes at være mere bange for den. Denne artikel vil beskæftige sig med diskursen om vold, som den tager sig ud i Sydafrika, og med, hvorledes køn bliver afgørende for den måde, sydafrikanerne lever med volden på.

Inden for antropologisk forskning er det almindeligt at anskue vold og køn som forbundne størrelser, med fokus særligt på relationen mellem udøveren af volden og offer. Vi har ikke forsket i selve voldshandlingen, men derimod i, hvordan frygten for vold bliver en del af mænds og kvinders hverdag og giver sig diskursivt til kende. Måden, hvorpå der tales om vold, er bestemt af og bestemmende for måden, der leves med volden. Det får indflydelse på hele tilværelsen, på, hvordan man bevæger sig rundt i byen, indretter sin bolig, har kærester og går på diskotek. Studiet af vold er således ikke begrænset til relationen mellem udøver og offer, men omfatter også vidnerne forstået som de mennesker, der lever med volden som frygt og forestilling (se også Riches 1986).

Vold i Sydafrika

I Sydafrika er vold ofte blevet studeret som en form for social dysfunktion, dvs. som en konsekvens af fattigdom, sociale uligheder og marginalisering fremkommet under apartheid (se f.eks. Spiegel 1996; Morrell 2001; Ramphele 2000). Andre har understreget, at kampen mod apartheid affødte en „voldskultur“, hvor store dele af befolkningen – overvejende mænd – er blevet militariseret og herved har lært, at vold er en legitim løsning på konflikter (Cock 2001). I en sådan tilgang opfattes vold som et udtryk for afmagt. Vold anvendes af mennesker, som ikke formår at løse problemer på

anden vis. Da vi første gang var i Sydafrika under et studieophold i 2001, hørte vi mange af disse forklaringer for voldens forekomst. Bemærkninger som „jamen, jeg kan da godt forstå, de er vrede og giver igen“ eller „hvis jeg ikke havde noget mad, ville jeg da også stjæle“ illustrerer, hvordan volden er forbundet til Sydafrikas politiske og historiske situation, men det forklarer ikke, hvorfor der tales meget om vold i Sydafrika, også blandt mennesker, der aldrig har været direkte udsat for vold, og som opfatter, at „det der med vold egentlig ikke er så slemt“.

Den vold, der tales mest om i Sydafrika, finder sted i det offentlige rum og mellem mennesker, der ikke kender hinanden. Aviserne bugner med historier og statistikker om skud- og knivdrab, indbrud og voldtægt, og ved enhver sammenkomst udveksles historier om de seneste væbnede indbrud, highjacking (kapring af bil med fører) og voldtægtsforsøg. Hustruvold, incest og voldtægt omtales som alvorlige samfundsproblemer, men kun sjældent som personlige oplevelser. Man kan med andre ord skelne mellem en *privat* og en *offentlig* vold. Den offentlige vold udøves og italesættes i det offentlige rum, typisk overfald, knivstikkeri, mord og berigelsesvold. Den private vold derimod refererer til den vold, der foregår i eller nær hjemmet. Den har ofte seksuel karakter, udøves af en bekendt, og der tales sjældent om den (jf. Jackson 2002:11). Vores informanter har overvejende talt om den offentlige vold, og hvad de gør for at undgå eller håndtere den. Visse informanters fortrolighed, involvering i kæreste- og familierelationer samt samvær på diskoteker gav dog indsigt i håndteringen af den private vold.

Ifølge statistiske opgørelser fra det sydafrikanske Institute for Security Studies (Schönteich & Louw 2001) er det overvejende mænd, der udsættes for det, vi definerer som *offentlig* vold. Kvinder udsættes derimod primært for voldtægt og hustruvold, altså det, vi kalder *privat* vold. Samme opgørelser viser desuden, at det primært er mænd, som udøver både den offentlige og den private vold. Sådanne statistiske opgørelser af vold viser imidlertid udelukkende antallet af anmeldte voldshandlinger. Det vurderes, at offentlig vold anmeldes oftere end privat vold.² Ifølge NICRO (National Institute for Crime and Rehabilitation of Offenders) anslås det, at reelle voldtægtsrater i Sydafrika er 20 gange højere end tallene i de officielle statistikker (Vetten 2000:49). Hustruvold udgør ikke en særskilt kategori i sydafrikanske voldstatistikker, idet det falder ind under kategorierne „simpel vold“ eller „seksuel vold“. Human Rights Watch (1995) anslår, at hver sjette kvinde jævnligt udsættes for vold fra sin partner (Vetten 2000:51). De officielle statistikker viser desuden ikke, at definitionen af vold ofte er flydende og afhænger af personlige interesser. Mænd har f.eks. sjældent interesse i at definere „disciplinering“ af deres kæreste som vold, og kvinder frygter måske social stigmatisering som voldsramt kvinde mere end kærestens afrettende slag. Talmæssige opgørelser indfanger derfor ikke den magtkamp, som er baggrunden for, at en handling defineres som vold.

Kønnede strategier

Udgangspunktet for studiet af vold og køn i Sydafrika var to highschools i Cape Town, hvor vi lavede feltarbejde i første halvår af 2003. Den ene skole lå i Pinelands, som er et tidligere hvidt og stadig meget velhavende boligområde i Cape Town. Den anden skole lå i Heideveld, som er en såkaldt farvet township, som ligger i udkanten af byen.³ Eleverne fra skolen i Heideveld havde færre økonomiske ressourcer til rådighed end de

fra Pinelands, hvilket helt konkret kom til udtryk i skoleafgiftens størrelse. I Heideveld betalte eleverne 250 kroner om året, mens prisen i Pinelands var 5.500 kroner om året. Eleverne var mellem 16 og 18 år, men feltarbejdet omfattede også mænd og kvinder i slutningen af 20'erne. Det viste sig, at unge fra begge skoler udtrykte sig på samme måde om vold og sikkerhed, på trods af at unge fra Pinelands havde langt flere økonomiske ressourcer at beskytte sig med.⁴ De kunne f.eks. blive transporteret rundt i bil i stedet for lokal bus og boede i huse med alarmsystemer og privat vagtværn i stedet for huse uden gitre og sikkerhedsforanstaltninger.

På trods af informanternes forskellige økonomiske baggrunde oplevede vi, at der var markante ligheder i måden henholdsvis mænd og kvinder talte om kønsroller, parforhold og håndteringen af vold på. I antropologisk litteratur om Sydafrika og i de to områder af Cape Town, som vi arbejdede i, er en af de mest dominerende diskurser om mænd og kvinder følgende: Mandlig seksualitet og mænd i det hele taget er aktive, aggressive, handlende, kontrollerende og magtfulde, mens kvindelig seksualitet og kvinder i det hele taget opfattes som fundamentalt passive, magtesløse, føjelige, ansvarlige, rationelle og modtagelige (se f.eks. Morrell 2001; Mapetla & Schlyter 1998; Cock 2001; Wood & Jewkes 2001). Få informanter følte, at de passede ind i ovenstående dominerende diskurs, men mange refererede til den både i interviews, fokusgrupper og rollespil, ligesom den kom til udtryk i almindelig social interaktion.

Blandt unge sydafrikanske mænd eksisterede der, foruden den dominerende diskurs, også en mere „blød“ maskulinitetsdiskurs, som understregede, at kommunikation, tillid og gensidig respekt i et kærlighedsforhold var vigtigere end f.eks. sex og kontrol. Komplexiteten var ofte synlig, f.eks. når en ung mand gav udtryk for, at hans kæreste snakkede for meget, hvilket generelt blev opfattet som ukvindeligt, men på den anden side godt kunne lide, at hun havde sine egne meninger. Blandt unge kvinder var der mange, som langt fra så sig selv som passive. De understregede selvstændighed, at kunne sige fra over for en voldelig partner, få en uddannelse, et arbejde og muligheden for at rejse. Flere af dem kunne ikke tænke sig at blive gift, fordi det blev forbundet med at miste sin frihed, at være tvangsindlagt til madlavning og børnepasning og i det hele taget underlægge sig mandens kontrol. Et „ja“ til ægteskab ville med andre ord være et „ja“ til dominerende kønsroller. Den dominerende diskurs blev derfor forhandlet og udfordret af diskurser om selvstændighed, gensidig respekt og lighed. I forhold til vold oplevede vi dog, at der var mindre rum til forhandling. Kvinder følte sig passiviserede, og mænd handlede.

Vores erfaring er, at sydafrikanere lever med vold i hverdagen på en kønnet måde, dvs. kvinder og mænd lever med vold på forskellig vis, og de anvender ligeledes forskellige strategier for at skabe sammenhæng i deres hverdag. Karakteristisk for måden, vold håndteres på i Sydafrika (og f.eks. Nordirland, se Feldman 1991), er et forsøg på at forudsige volden ved at opbygge systemer for og forklaringer på, hvor volden befinder sig, hvordan den kan kontrolleres og dermed undgås (se også Jensen 2001). Systemerne er grundlæggende for at kunne leve med vold i hverdagen, fordi de muliggør, at man ikke er bevidst om volden hele tiden. Vi oplevede, at vores informanter havde en slags indre kort over Cape Town, hvor de hele tiden revurderede „go and no-go areas“.

Unge kvinders „no-go areas“ var generelt større end unge mænds, og de havde desuden andre slags strategier for at undgå vold. Dette hænger dels sammen med, at kvinder oftere end mænd udsættes for seksuel vold, dels at kvinder føler sig mere udsatte end mænd i forhold til vold. Udveksling af fortællinger om vold og den efterfølgende

inddeling af Cape Town i „go og no-go areas“ var en ud af mange strategier for at undgå vold. Andre strategier handlede f.eks. om at være sammen med mennesker, som man kender på forhånd, og undgå at opholde sig udendørs om aftenen.

Tryghed bag låste døre

Rosaldo (1974) argumenterer for, at kvinder er underlagt mænd, fordi de pga. deres reproduktive evner er (for)bundet til den private sfære, mens mænd er forbundet til den offentlige sfære, som generelt opfattes mere prestigefyldt end den private. I et voldeligt samfund som det sydafrikanske er det ikke alene reproduktion, som binder kvinderne til hjemmet, men også frygten for vold uden for hjemmet. En udpræget strategi blandt unge kvinder er at holde sig inden døre for at undgå vold⁵ (se også Gibson 2003:46). Unge kvinder er mindre væk fra forældrene, og de bevæger sig mindre frit omkring sammenlignet med jævnaldrende mænd. Det kom også til udtryk i fotos, som vi bad 20 informanter om at tage med hver deres engangskamera. De blev opfordret til at tage billeder af steder og mennesker, som de enten holdt af eller ikke brød sig om. Drengene havde næsten udelukkende taget billeder uden for hjemmet og af situationer, som udtrykte handling. Pigernes billeder var mere opstillede og primært taget hjemme og på skolen. En informant forklarer sin begrænsede bevægelsesmulighed på følgende måde:

Det her er et sted [den lokale togstation], der gør mig utryk. Som ung kvinde føler jeg mig ikke tryk ved at tage toget. Som kvinde ville jeg være et let offer for overfald og den slags. Jeg tror, at jeg på en eller anden måde er meget naiv, jeg er slet ikke 'street wise'. Tog er mest for folk, som tager til og fra arbejde. Problemet med det offentlige transportsystem i Sydafrika er, at det ikke er sikkert for unge kvinder at rejse alene. Selv en taxi ind til byen er for farlig for unge kvinder. Det ville være rart, hvis vi en dag kunne føle os trygge, når vi rejser alene. I mellemtiden er jeg afhængig af, at mine forældre kører mig, ligegyldigt hvor skal hen. Forhåbentlig får jeg mit eget kørekort til næste år. (Kelly, 17 år, Pinelands).

Udtalelsen afspejler en række forestillinger om „unge kvinders“ mulighed for at færdes og deres manglende evne til at håndtere vold. Deres fysiske mobilitet afhænger af andre mennesker, unge kvinder kan ikke færdes alene, og de kan ikke tage et sted hen uden at arrangere det med forældre eller venner først. Eksemplet kendetegner måden, en stor del af vores informanter beskrev deres hverdag på. Størstedelen af de unge kvindelige informanter måtte f.eks. ikke gå i byen uden at have en mand med, som familien havde tillid til, hvilket ofte var en bror eller en nær slægting. På diskoteker fungerede broderen som en slags beskytter, idet han for det meste klarede den første snak med bejlere og derved sorterede de mest suspekte af slagsen fra, før de kom ind på livet af pigerne. Pigerne blev fulgt hjem af den mandlige beskytter, og hvis de ikke boede det samme sted, ville han først køre hjem, når han havde sat pigerne af hjemme hos dem selv og var sikker på, de var kommet ind ad døren og havde låst den bag sig. Pigerne så noget positivt i denne beskyttelse, men udtrykte også frustration over at være afhængige af broderens velvilje til at følge dem rundt.

Kellys udtalelse om togstationen afspejler yderligere en forestilling om, at unge kvinder er lette ofre for vold, fordi de ikke ved, hvordan man skal opføre sig – de er ikke „street wise“. Den dominerende kønsdiskurs er tydelig i udtalelsen, idet unge kvinder

fremstilles som passive, naive og uden viden om „det offentlige liv“ på gaden. Informanten antyder, at hun finder forholdene problematiske og begrænsende, men hun udfordrer ikke den diskursive konstruktion af kvinder som udsatte og passive. Kvindelig passivering er ikke alene en konsekvens af, at kvinder er fysisk svagere end mænd, men i højere grad et udtryk for en kønsdiskurs, som får kvinder til at føle sig udsatte og handlingslammede over for vold.

Utryk alene

Følelsen af afmagt i forhold til vold og behovet for at blive beskyttet mod vold prægede kvinder uanset alder. Unge kvinder er afhængige af deres forældre eller brødre og de lidt ældre kvinder af deres mand eller kæreste. Kvinder bor sjældent alene, og de få af vores informanter, der gjorde, følte sig særligt udsatte over for vold. De forklarede os, hvordan de var nødt til at tage særlige sikkerhedsforanstaltninger, som f.eks. at have våben i huset, ringe til venner eller familie hver dag, inden og efter de forlod hjemmet. Ved en præsentation mod slutningen af vores feltarbejde fremlagde vi sammenhængen mellem vold og kønsroller og fik bl.a. følgende reaktion fra en ung, kvindelig lærer:

I kan slet ikke forestille jer, hvad jeres præsentation har betydet for mig. Pludselig er der noget, som er gået op for mig. Jeg boede i Helsingfors i et år. Når jeg besøgte venner om aftenen, *gik* jeg hjem bagefter, alene gennem byen. Det nød jeg virkelig. Det gav mig en følelse af frihed, jeg følte mig stærk og uafhængig. Jeg har egentlig aldrig rigtig forstået, hvorfor det føltes så godt. Nu kan jeg pludselig se det. Når jeg skal hjem fra byen om aftenen, skal jeg altid have en mand med for at være sikker på at komme sikkert hjem. Det gør, at jeg er afhængig af mænd, og det bryder jeg mig egentlig ikke om. (Præsentation på Pinelands High School, 22. maj 2003).

Citatet viser med al tydelighed, hvordan kvinden føler sig passiveret i forhold til volden og samtidig oplever denne passivitet som et problem. Da kvinden boede et sted, der ikke var så præget af vold som Sydafrika, oplevede hun sig mere uafhængig af mænd. Hun nød den form for selvstændighed, hun kender den, men oplever den ikke i sine hjemlige omgivelser.

Det er dog ikke alle sydafrikanske kvinder, der inkorporerer rollen som passive og potentielle ofre for vold. Cock (2001) beskriver en tendens til, at stadig flere kvinder i Sydafrika anskaffer sig våben, som en ny form for feminisme, hvor netop mændenes voldsmonopol udpeges som kernen i ulige kønsrelationer. Ligestilling handler derfor om at udfordre dette voldsmonopol ved at anvende våben og håndtere vold på lige fod med mænd, vel og mærke uden at kvinder herved bliver mindre „kvindelige“. Den dominerende diskurs om ordentlige kvinder, der højst går til selvforsvar eller har en peberspray i tasken, udfordres af den mere rabiate feminisme, der insisterer på, at kvinder må anvende våben ligesom mænd.

Rigtige mænd slår igen

Håndteringen af vold både som forsvar og angreb er ellers i overvejende grad forbeholdt

mænd. I forhold til kvinder står mænd i den dobbelte rolle, at de på den ene side indtager rollen som beskyttere og på den anden side besidder monoopolet på at udøve vold. De fleste af vores informanter var meget bevidste om deres rolle som beskyttere både i hjemmet og over for deres kærester eller veninder. Vi hørte ofte unge mænd definere sig selv som typen, der er god ved sin kæreste. Heri lå, at han beskyttede hende, købte gaver til hende på særlige mærkedage, lyttede til hende og ikke brugte vold for at sætte sig igennem. Bagsiden af denne „væren god ved“ handlede om kontrol. De fleste af vores unge mandlige informanter gav udtryk for, at de har ret til at bestemme, hvad deres kærester laver hvornår, og hvem de omgås. Der var således en sammenhæng mellem kvindelig ansvarlighed og mandlig kontrol, forstået på den måde, at så længe kvinden opførte sig som en „ordentlig“ kvinde, var kontrollen implicit. Retten til at anvende magt, ultimativt forstået som vold, tilfaldt manden, hvis kvinden var uansvarlig, f.eks. ved at udfordre hans status eller ikke leve op til idealet om den gode kvinde. Mange informanter var imod anvendelsen af vold, men forklarede alligevel vold i parforhold ud fra den logik, at kvinden havde medvirket til episoden ved at have trodset manden, kritiseret hans omgang med andre kvinder eller opført sig pinligt i offentlige sammenhænge, f.eks. ved at være fuld og råbe højt.

De fleste mandlige informanter omtalte voldelige episoder som koblet til deres rolle som beskyttere. Deres erfaringer med vold knyttede sig til episoder, hvor de havde anvendt vold for at forsvare sig selv eller deres nærmeste. Mænd er, som det kommer til udtryk i den dominerende kønsdiskurs, handlende og fysiske, de bør med andre ord slå igen, hvis en voldelig situation opstår. „Jeg tror, min fysik gør, at jeg ikke er et klassisk offer. Jeg er aldrig rigtig bange. Jeg mener, jeg kan forsvare mig selv ... ikke for at prale ... men jeg kan jo gøre noget“ (Kyle, 16 år, Pinelands). Følelsen af handlekraft er selve indbegrebet af maskulinitet og den kendetegnede måden, hvorpå vores mandlige informanter italesatte deres håndtering af vold uanset alder eller fysik.

Heinrich på 17 år fra Pinelands beskrev, hvordan han reagerede på at være alene hjemme under et indbrudsforsøg. Hans umiddelbare reaktion på at se og høre indbrudstyvene var at handle. Han råbte op, ringede til naboer og vagtværn, gennemgik huset bevæbnet med et boldbræt og to hunde og mødtes med naboerne ude på gaden, hvor de forsøgte at finde gerningsmændene. Denne beskrivelse er meget typisk for måden, unge mænd beskriver deres erfaringer med vold på. De går ikke ind for vold, men de kan handle sig ud af en voldelig situation. De bliver vrede snarere end angst, og de handler frem for at være passive. Samtidig fremstillede Heinrich sin mors reaktion som „hun er paranoid i ugevis“, hvilket gav sig udslag i perioder med nedrullede gardiner, hermetisk lukkede vinduer, gentagne tjek for at låse døre og installation af forbedret alarmsystem.

Vold blev oftest beskrevet som relateret til kvinder. For eksempel var det klassisk, at fyrene kom op at slås til en fest eller uden for diskoteker, enten fordi de skulle beskytte „deres“ piger mod andre mænd eller selv blev udfordret, fordi de havde antastet en anden mands pige. „Der er en masse konkurrence og slåskampe mellem skolerne, særlig Camps Bay og Rondebosch. Drengene fra Rondebosch stjæler vores piger“ (Ross, 16 år, Pinelands). En jævnaldrende informant forklarer, at han ikke er glad for at bruge vold, men „Jeg slår hende, hvis jeg bliver nødt til det. Jeg må jo vise hende, hvem der har kontrollen“ (Kenneth, 17 år, Heideveld). Det handlede ikke bare om, at hans kæreste skulle anerkende hans position, men i lige så høj grad om, at hans venner ikke måtte anse ham for at være „moffie“, hvilket er nedsættende slang for bøsse. Vold er således

på forskellig vis forbundet til maskulinitet og seksualitet, idet vold bliver brugt til at opnå, udvikle og fastholde kontrol over kvinder.

Kvinder siger ikke nej

Vold behøver ikke at blive anvendt for at have effekt. Bevidstheden blandt kvinder om, at mænd ikke alene bruger vold defensivt, men også aggressivt, kommer til udtryk i måden, hvorpå mænd og kvinder omgås generelt. Dette forhold var særlig tydeligt på natklubber, hvor kvinder på forskellig vis gav udtryk for, at de var klar over, at mænd kunne være voldelige, hvis kvinder ikke gjorde, som mænd sagde. Det var f.eks. provokerende at sige nej tak til en fyr, som tilbød drinks eller ville danse. Selve dansen kunne være meget kropslig med stærke seksuelle undertoner, og fyren kontrollerede forløbet. Kvindens reaktion var som regel at smile lidt nervøst til veninderne og i øvrigt sende ham videre til dem under næste dans:

Ja, så sender jeg ham bare videre til de andre. Han skulle jo nødig tro noget forkert. Det er derfor, vi altid er tre sammen, så vi kan hjælpe hinanden. For det meste er det bare sjovt. Der var nu en enkelt gang, hvor én af fyrene blev aggressiv og slæbte mig med udenfor og ville have sex [griner]. Heldigvis holdt mine veninder øje med mig, så de løb efter og reddede mig. (Mariam, 29 år, Heideveld).

Mariam forklarede senere, at fyrene kunne være farlige, hvis de blev afvist på dansegulvet, derfor var det utænkeligt at sige nej. Den dominerende kønsdiskurs kommer igen til udtryk, idet kvinderne lader sig passivisere af de handlekraftige mænd på dansegulvet. De formår alligevel at smyge sig uden om mandens seksuelle dagsorden ved altid at være flere sammen og lette stemningen ved at skiftes til at danse med ham. Men de tør ikke sige nej, fordi muligheden foreligger, at han vil følge efter dem, senere dem og i yderste tilfælde anvende vold ved f.eks. at voldtage dem. Kvinderne skal med andre ord mestre at afvise mænd uden at udfordre deres maskulinitet. Alle mænd er selvsagt ikke lige potentielt farlige, men kvinderne var meget bevidste om at undgå konflikter. Volden som mulighed bliver derfor en del af det seksuelle spil, der foregår på dansegulvet.

En anden situation, hvor samme tendens gør sig gældende, er spillet omkring „dating“. Det er som regel manden, der inviterer kvinden ud, idet det opfattes som ukvindeligt og nærmest desperat, hvis kvinder tager initiativet. Kvinderne anser det ofte, ligesom med dansen, som utænkeligt at sige nej tak. Hvis de ikke bryder sig om manden, kan de enten tage veninderne med eller pludselig blive syge. Som en informant forklarer det:

Der er en gammel, fraskilt mand henne fra kirken, han er virkelig ulækker. Og så har han åbenbart udset sig mig som sit offer. Nå, men da han så inviterede mig ud, sagde jeg bare, jeg var syg, kom ikke i kirke den dag. Og hvad tror du så, han gjorde? Ja, så troppede han selvfølgelig op herhjemme hos mig efter gudstjenesten [hun bor alene]. Og så stod jeg der med ham, helt alene og ærlig talt temmelig bange for, hvad han kunne finde på, hvis jeg ikke inviterede ham indenfor. Så vi drak en kop kaffe, stående i køkkenet, for jeg skulle ikke nyde noget af at have ham ind i stuen, så kunne han jo gøre hvad som helst ved mig. (Mariam, 29 år, Heideveld).

Kvindens strategi for at undgå vold er altså at lade, som om han får lov til at bestemme. Hun inkorporerer diskursen om passive kvinder, men forhandler alligevel kønsrollerne – i dette tilfælde ved at holde sig i køkkenet. Strategien er kønnet, fordi mænd ikke lader sig dominere af kvinder for at undgå voldelige situationer.

Frygten for vold i parforholdet kombineret med frygten for vold i det offentlige rum kom ofte til at influere konfliktsituationer i parforhold. Kvindelige informanter gav udtryk for at være afhængige af deres kærestes eller mandlige ledsagers velvilje på mere end én måde. Den mandlige part har f.eks. den pressionsmulighed, at han kan afstå fra at følge pigen hjem, hvilket i uheldige tilfælde kan have fatale konsekvenser for hendes sikkerhed (Cape Town bliver i folkemunde kaldt „Rape Town“). Den dominerende kønsdiskurs synes således at have lettere ved at vinde indpas, fordi frygten for vold gør det svært at holde fast i andre idealer som f.eks. ligestilling og selvstændighed.

Kønsroller og magt

Inspirationen til at anskue vold og køn som indbydes forbundet kommer overvejende fra Henrietta Moore (1994a, 1994b). Hun argumenterer for, at vold kan studeres som en kommunikativ proces, hvorved individer kontinuerligt konstrueres og rekonstrueres som kønnede individer. Vold er medvirkende til at opretholde bestemte „fantasier om identitet og magt“ (Moore 1994a:148) og indgår som et middel til at kontrollere ikke blot sit eget, men i højere grad andres køn. „Den manglende evne til at opretholde fantasien om magt udløser en krise i fantasien om identitet, og vold udgør et middel til at løse denne krise, fordi den tjener til at genbekræfte en ellers afvist maskulinitet“ (op.cit.:69; vores oversættelse).

Moores tilgang er således baggrunden for at udvide forståelsen af vold til ikke bare at handle om afmagt, men også om magt. Apartheid, fattigdom og social marginalisering er ikke de eneste forklaringer på forekomsten af vold, men må suppleres med en forståelse af, at anvendelsen af vold i en given kontekst er en rationel og meningsfuld social handling. Når en mand f.eks. følger efter en kvinde, fordi hun har afvist ham på dansesgulvet, er det altså ikke, fordi han „ikke kan styre sig“, men snarere, fordi han ofte får noget ud af at følge efter en kvinde. For eksempel viser han omverdenen, at han er en „rigtig“ mand.

Moore beskæftiger sig primært med kønshierarkier etableret i selve voldshandlingen, dvs. i relationen mellem udøver og offer. Studiet af, hvordan vold bliver en del af hverdagspraksis med fokus på vidnerne/offentligheden, tydeliggør, at kønshierarkier ikke alene etableres og reproduceres gennem selve voldshandlingen, men også gennem måden, mænd og kvinder lever med vold på. I Sydafrika har mænd for det første rollen som beskyttere, hvilket hænger sammen med, at kvinder er diskursivt konstruerede som passive i forhold til vold. For det andet er både mænd og kvinder bevidste om volden som mulighed, hvilket blev tydeliggjort i sammenspillet mellem mænd og kvinder på diskoteker, hvor distinktionen mellem manden som udøver *af* eller beskytter *mod* vold ofte er uklar, fordi parterne sjældent kender hinanden på forhånd. Rollen som beskytter og voldsudøver er således to sider af samme sag, der begge reproducerer køns-hierarkier.

Opfattelser og erfaringer med vold er betinget af køn, først og fremmest fordi mænd og kvinder erfarer forskellige former for vold, men også fordi strategier for at håndtere

vold er kønnede. Blandt vores informanter blev denne skævhed ofte forklaret med henvisning til, at kvinder er fysisk svagere end mænd. Biologi blev derfor begrundelsen for, at kvinder primært er ofre for vold i modsætning til mænd, der også udøver vold. Den biologiske diskurs kan dog ikke alene forklare, hvorfor kvinder havner i rollen som de passive over for vold, idet kvinder biologisk set ikke er så meget svagere end mænd. Under verdensmesterskabet i atletik i 2003 var rekorderne for de kvindelige løbere f.eks. 10 % langsommere end mændenes (NRC Handelsblad, 21. september 2003). Selvom sådanne ekstreme præstationer ikke siger så meget om gennemsnittet, kan de måske alligevel perspektivere sydafrikaneres oplevelse af mandlig styrke og kvindelig svaghed. Er det virkelig de 10 % forskel i styrke, som giver udslaget i forhold til vold?

Konstruktionen af køn er afgørende for måden, sydafrikanere lever med vold på. Den kønnede håndtering og italesættelse af vold er informeret af diskursiv praksis mere end af biologiske betingelser.

Diskursen om vold er indlejret i kønslige magtrelationer, som er med til at definere, hvilke former for vold der kan italesættes, og hvilke former for vold der anses for at være private. Kvinder taler ikke om den vold, som de er mest udsatte for. Kvinder forsøger at undgå vold ved at blive hjemme, men paradoksalt nok er det netop derhjemme, de udsættes mest for vold. Dominerende kønsdiskurser, som definerer kvinder som passive og mænd som handlekraftige, er netop med til at skabe forskellen mellem udsathed og frygt. Kvinder oplever, at vold strukturerer deres dagligdag, fordi de ser sig selv som passive i modsætning til mænd, som tror på, at de kan handle sig ud af volden. Denne opfattelse gør mændene mere udsatte for offentlig vold statistisk set, men deres dagligdag bliver i mindre grad struktureret af volden.

Vold er således med til at etablere og opretholde kønslige hierarkier og bør derfor studeres som meningsfuld på lige fod med anden social handling. I Sydafrika kan vold ikke betegnes som en undtagelsestilstand, idet frygten for vold indgår som en del af hverdagen. For at kunne leve med vold sætter sydafrikanske mænd og kvinder volden i system og får dermed en fornemmelse af at kunne kontrollere og forudsige den. Kvinden citeret i starten af artiklen oplever, „at det der med vold egentlig ikke er så slemt“, fordi hun har en følelse af kontrol. Hun ved, hvordan hun skal opføre sig i forskellige situationer. Hendes strategier for at undgå vold er så internaliserede, at hun har svært ved at sætte sig ind i, hvorfor europæere finder „det der med vold“ så problematisk.

Apartheid blev ofte omtalt som et „racialiseret patriarki“, hvilket præger den politiske dagsorden i dag med intentioner om ikke alene at komme racisme til livs, men også om at skabe ligestilling mellem mænd og kvinder. Studier af køn i Sydafrika har vist en tendens til, at den dominerende kønsdiskurs ændrer sig i retning af mere ligestilling og mindre mandlig kontrol af kvinder (Hemson 2001; Morrell 2001; Salo 2003). Unges forbrug af nye ikke apartheid-opdelte medier og færden på fælles strande, natklubber og i shoppingcentre giver nye muligheder for at forhandle forestillinger om køn. Spørgsmålet er, om disse tendenser har gennemslagskraft, hvis man tænker på, hvordan mænd og kvinder lever med vold i deres hverdag. Hvordan bliver kvinder i stand til at håndtere vold uden samtidig at være afhængige af mænd? Domesticeringen af kvinder i Sydafrika som strategi for at undgå vold udgør en fundamental barriere for ligestilling.

Noter

1. Cape Town er en af verdens mest voldelige byer. Det er den by i verden, hvor flest mennesker bliver slået ihjel som følge af skud, flest mennesker bliver voldtaget, og der findes den højeste frekvens af berigelsesforbrydelser (Schönteich & Louw 2001),
2. Se f.eks. Moran & Skeggs (2004:6).
3. „Township“ er en politisk betændt kategori, der under apartheid refererede til „sorte“ og „farvede“ boligområder. I dag er betegnelsen mere uklar, men refererer til „fattige“ boligområder.
4. Dette fremgik dels af interviews, fokusgrupper og fotos taget af informanterne selv, dels af en spørgeskemaundersøgelse, vi lavede med i alt 380 elever fra begge skoler. 75 % af eleverne i Heideveld svarede, at de dagligt skulle forholde sig til vold. I Pinelands var tallet 72 %.
5. 70 % af pigerne i vores spørgeskemaundersøgelse mod 30 % af drengene mente, at det „at blive hjemme“ var den vigtigste strategi for at undgå vold

Litteratur

- Cock, Jacklyn
2001 Gun Violence and Masculinity in Contemporary South Africa. I: R. Morrell (ed.): Changing Men in Southern Africa. Durban: University of Natal Press.
- Feldman, Allen
1991 Formations of Violence. Chicago: University of Chicago Press.
- Gibson, Diana
2003 Rape, Vulnerability and Doubt. Issues for Healing and Care. *Medische Antropologie* 15(1):43-64.
- Hemson, Crispin
2001 Ukubekezela or Ukuzithemba: African Lifesavers in Durban. I: R. Morrell (ed.): Changing Men in Southern Africa. Durban: University of Natal Press.
- Human Rights Watch
1995 Violence Against Women in South Africa. USA: Human Rights Watch.
- Jackson, Michael
2002 The Politics of Storytelling. Århus: Museum Tusulanum.
- Jensen, Steffen
2001 Claiming Community – Negotiating Crime: State Formation, Neighborhood and Gangs in a Capetonian Township. Roskilde: Roskilde Universitets Center.
- Mapetla, Matseliso & Ann Schlyter
1998 Gender Research on Urbanisation, Planning, Housing and Everyday Life (GRUPHEL) Phase II. Lesotho: The Institute of Southern African Studies.
- Moore, Henrietta
1994a A Passion for Difference. Oxford: Polity Press.
1994b The Problem of Explaining Violence in the Social Sciences. I: P. Harvey & P. Gow (eds.): Sex and Violence. London: Routledge.
- Morrell, Robert
2001 The Times of Change: Men and Masculinity in South Africa. Durban: University of Natal Press.
- Moran, Leslie & Beverley Skeggs
2004 Sexuality and the Politics of Violence and Safety. London: Routledge.

- Ramphela, Mamphela
2000 Teach me How To Be a Man. An Exploration of the Definition of Masculinity. I: V. Das & A. Kleinman (eds.): Violence and Subjectivity. London: University of California Press.
- Riches, David
1986 The Phenomenon of Violence. Introduction I: D. Riches (ed.): The Anthropology of Violence. Oxford: Basil Blackwell.
- Rosaldo, Michelle
1974 The Use and Abuse of Anthropology: Reflections on Feminism and Cross-cultural Understanding. Signs 5(3):389-417.
- Salo, Elaine
2003 Negotiating Gender and Personhood in the New South Africa: Adolescent Women and Gangsters in Manenberg Township on the Cape Flats. European Journal of Cultural Studies 6(3):345-65.
- Schönteich, Martin & Antoinette Louw
2001 Crime in South Africa: A Country and Cities Profile. Crime and Justice Programme, Institute for Security Studies. Occasional Paper No. 49.
- Spiegel, Andrew D.
1996 Introduction. I: L. Glanz & A.D. Spiegel (eds.): Violence and Family Life in a Contemporary South Africa. Pretoria: HSRC Publishers.
- Vetten, Lisa
2000 Deconstructing Violence against Women in South Africa. I: Yoon Jung Park et al. (eds.): Reclaiming Women's Spaces. Johannesburg: Nisaa Institute for Women's Development.
- Wood, Katharine & Rachel Jewkes
2001 "Dangerous" Love, Reflections on Violence among Xhosa Township Youth. I: R. Morrell (ed.): Changing Men in Southern Africa. Durban: University of Natal Press.

